

عملکرد و فعالیتهای شورا در سال ۷۴

دکتر رضا مکنون

دبیر شورای پژوهشهای علمی کشور

□ نخستین نشست عمومی شورای پژوهشهای علمی کشور در تاریخ ۷۵/۴/۱۱ با حضور جناب آقای دکتر حسن حبیبی معاون اول رئیس جمهور و ریاست محترم شورای پژوهشهای علمی کشور و اعضای کمیسیونهای شورا در محل دبیرخانه شورا برگزار شد. در این نشست پس از سخنرانی جناب آقای دکتر حبیبی - که در سرمقاله این شماره رهیافت آمده است - جناب آقای مکنون دبیر محترم شورای پژوهشهای علمی کشور، گزارش فعالیتهای شورا در سال ۷۴ را به اطلاع حاضران رساندند که متن کامل سخنرانی ایشان را در این شماره رهیافت به چاپ رسانده‌ایم.

شورای پژوهشهای علمی کشور از سال ۶۸ با ترکیبی که شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب کرد شروع به کار نمود. ساختار شورا در حال حاضر شامل شورای عالی، کمیسیون خاص و ۱۲ کمیسیون تخصصی است که مجموعاً بیش از ۷۰ تن از محققان، مسئولان تحقیقاتی، معاونان وزارتخانه‌ها و سازمانهای ذی‌ربط و رؤسای مراکز تحقیقاتی در این مجموعه‌ها فعالیت دارند. ارائه گزارش سالیانه از سال ۷۱ شروع شد و در پایان سال ۷۱ یک گزارش از فعالیتهای عرضه شد. از سال ۷۲ و بعد ۷۳ و ۷۴ برنامه‌ای هم در ابتدای سال به عنوان برنامه کار شورا تدوین شد که در مجموعه فعالیتهای شورا در سال ۷۳ و آن بخشی که در ۷۴ قرار بود اجرا شود، به صورت مفصل در ۱۵ بخش ارائه شده است. این ۱۵ بخش و زیربندهایش مجموعاً ۵۳ فعالیت شورا را مورد نظر قرار داده بود که البته در این ۲ سال و ادامه‌اش در سال ۷۵ اجرا شود. رؤس فعالیتهایی که در سال ۷۴ انجام شد بخشی از آن مربوط به اعتبارات و منابع مالی تحقیقاتی است و در این راستا تبصره ۸۸ برنامه دوم، سهم ۱/۵ درصد از تولید

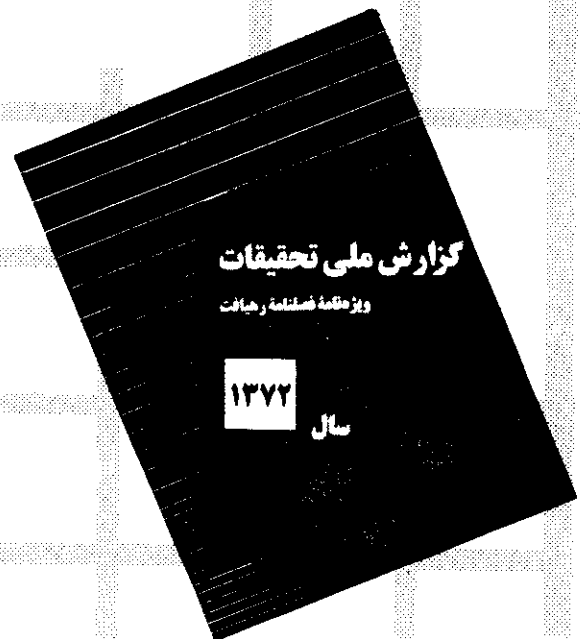
ناخالص داخلی و تخصیص آن به تحقیقات را تصویب کرد که در پایان سال ۷۸، ۵۰ درصد آن از درآمد دولتی تحقق پیدا می‌کند. در سی ام مهرماه سال ۷۴ هیأت وزیران آیین نامه‌ای را تصویب کرد که روش افزایش این سهم را برای ۵ سال تعیین نمود. این سهم برای سال ۷۵، ۵۱/۰ درصد تصویب شد و براساس همین روش اعتبارات جاری برنامه‌های سال ۷۵ که از منابع دولتی است، ۸۲ میلیارد تومان تعیین و به تصویب رسید و در بودجه سازمانها و دستگاههای پیش‌بینی شد. در بخش ۲ ماده ۲ این آیین نامه تدوین قلمرو تحقیقاتی به شورای پژوهشهای تکلیف شد که تعیین کند که بعد از این چه بخشی از فعالیتهای جزو فعالیتهای تحقیقاتی محسوب می‌شود. این قلمرو تحقیقاتی در سال ۷۴ مورد بحث و بررسی قرار گرفت و به تأیید و تصویب شورا رسید. درخصوص بخشی از اعتبارات که قرار بود از منابع غیر دولتی تأمین شود و فعلاً رقم آن بسیار ناچیز است (تقریباً ۹۰ درصد از اعتبارات فعالیتهای تحقیقاتی دولتی و نزدیک ۱۰ درصد آن خصوصی است)، در بخش خصوصی مطالعاتی در دست اقدام است که احتمالاً نحوه حمایت کردن یا کمک کردن به طوری که بخش خصوصی هم مشارکت داشته باشد مشخص می‌شود و یکی هم درآمد شرکتهاست که در بخش درآمد عمومی محاسبه نمی‌شود و در سال ۷۶ به طور جدیتر در این قسمت آورده خواهد شد. در قسمت مربوط به اعتبارات مالی - بند ب تبصره ۸۹ - ۱۵ درصد اعتبارات تحقیقاتی وزارتخانه‌ها و سازمانهایی که اعتبارات تحقیقاتی دارند باید از طریق دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی هزینه شود. گزارش عملکرد سال ۷۴ خیلی موفق نبود، یعنی حدود ۷ یا ۸ دستگاه قسمتی از این فعالیتهای انجام دادند

و قسمتی از این سازمانها و دستگاهها ۱۵ درصدش را از کانال دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی انجام ندادند. در اواخر سال، طی گزارشی خدمت هیأت وزیران، عملکرد سازمانها و دستگاهها در این مورد ارائه شد.

در قسمت بعد گزارش ملی تحقیقات است. گزارش ملی تحقیقات از سال ۷۱ شروع شد و تا به حال گزارش سال ۷۱ و ۷۲ منتشر شده و گزارش سال ۷۳ نیز تنظیم شده و به صورت گسترده به چاپ خواهد رسید. در اینجا به دو سه مورد از آخرین اطلاعاتی که در گزارش سال ۷۳ آمده است اشاره می‌کنیم. این اطلاعات توان موجود را نشان می‌دهد و برداشت کمیسیون خاص هم این بود که با این سه گزارش ملی که در این سه سال تهیه شده است به مقدار بسیار زیادی اطلاعات و آمار داریم که اینها یکدست و روشن شده و قضاوت و تحلیل کردن اساس و مبنای درست‌تری دارد.

طبق آخرین گزارشی که ارائه شده (سال ۷۳) حدود ۵۰ هزار نفر اعم از پشتیبانی و نیروهای پژوهشی در حال فعالیت هستند که پژوهشگران ۲۵ هزار نفرند که ۵۰ درصد از این نیروهای پژوهشگر دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در حال گذراندن پایان‌نامه هستند و البته همه دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا جزو محققان محسوب نمی‌شوند. از این نیروی ۵۰ هزار نفری حدود ۱۰ درصد در بخش خصوصی و ۹۰ درصد در بخش دولتی فعالیت می‌کنند. در سال ۷۳ اعتبارات تحقیقاتی ۶۰ میلیارد تومان بوده که البته در سال ۷۴ به ۸۲ میلیارد تومان رسیده است. منابع علمی که این مراکز تحقیقاتی در اختیار داشته است حدود ۶ میلیون کتاب و ۶۰ هزار عنوان مجله است و دستاوردهایی که از این مجموعه تحقیقاتی حاصل شده، ۲۴ هزار پروژه بوده که حدود ۱۰ هزار پروژه در سال ۷۳ پایان یافته تلقی شده و بقیه مربوط به پروژه‌های جاری است. از این ۲۴ هزار پروژه، ۷۰ درصد آن پروژه‌های کاربردی و ۲۰ درصد پروژه‌های بنیادی و ۱۰ درصد پروژه‌های توسعه‌ای بوده است که گرایش کلی را نسبت به پروژه‌های کاربردی نشان می‌دهد. ۵۱۹ مجله منتشر شده، ۷۶۰۰ مقاله عرضه شده و ۱۸۷۰ کتاب ترجمه و تألیف شده است. براساس آماری که گرفته شده، ۲۵۰۰ گردهمایی برگزار شده که ۸۲ درصد این گردهماییها در سطح سازمان بوده، حدود ۱۶ درصدش به عنوان گردهمایی ملی تلقی شده و حدود ۲ درصدش به عنوان گردهمایی بین‌المللی بوده است. اطلاعات ارائه شده به طور تقریبی توان و نیروی انسانی و تولیدات بخش تحقیقات را در سال ۷۳ نشان می‌دهد.

برای پیگیری گزارش ملی، در سال گذشته یک کارگاه تخصصی چهار روزه با مشارکت یونسکو برگزار شد که در آن دیدگاههای مختلف و طرز گردآوری گزارشهای ملی در سایر کشورها به بحث گذاشته شد. در این کارگاه یک نفر مدیرکل تحقیقات از فرانسه و یک کارشناس ارشد هم از سوئد از طریق یونسکو شرکت داشتند. یک

ساختار شورا در حال حاضر شامل شورای عالی، کمیسیون خاص و ۱۲ کمیسیون تخصصی است که مجموعاً بیش از ۷۰ تن از محققان، مسؤولان تحقیقاتی، معاونان وزارتخانه‌ها و سازمانهای ذی ربط و رؤسای مراکز تحقیقاتی در این مجموعه‌ها فعالیت دارند.

تخصصی آماده باشد که بتوانیم نتایجش را مورد استفاده قرار دهیم. بنابراین گزارش تحقیقات تخصصی برای سال ۷۶ برنامه‌ریزی شده که نتایج آن اوایل سال ۷۷ آماده باشد و از اواسط سال ۷۷ که می‌خواهد برنامه پنجساله سوم شروع به فکر و برنامه‌ریزی شود یک گزارش تحقیقاتی بسیار خوبی هم از بخشهای تخصصی داشته باشیم.

مورد بعدی بانکهای اطلاعاتی بود که در سال گذشته در خصوص بانک اطلاعات مورد نیاز محققان کشور ۲۱ بانک اطلاعاتی تصویب شد و ۲۱ مسؤول برای هر بانک انتخاب کردیم و به تمام سازمانها و دستگاهها اعلام شد که مسؤولیت تهیه آن بانک را داشته باشند. این بانکها شامل اطلاعات طرحها، پایان‌نامه‌ها، مقاله‌های سمینارها، نشریات علمی، مقالات علمی خارجی، اختراعات، مراکز تحقیقاتی و علمی، تجهیزات، متخصصان و محققان، دانش فنی، برنامه‌های کامپیوتری داخل کشور، گزارشهای دولتی، کتابهای چاپ شده و در دست تألیف و ترجمه است که همه اینها در قالب ۲۱ بانک تنظیم شد و کمیسیون اطلاع‌رسانی پیگیری تحقق این بانکها را برعهده گرفت.

در بخش انتشارات، فعالیتهای شورا در مجله رهیافت منتشر می‌شود که در سال گذشته ۴ شماره مجله رهیافت منتشر شد. در این مجله به توصیه شورا، هر شماره در یک موضوع خاصی متمرکز بوده که ۴۰ تا ۵۰ درصد صفحات مجله به آن مطلب پرداخته و بقیه‌اش برای ارائه گزارشها بوده است. این ۴ شماره که در سال گذشته چاپ شده، یک شماره آن به مجلات علمی در ایران، شماره بعدی به آینده، علم و تکنولوژی، شماره دیگر به دانشگاه، تحقیقات و صنعت و شماره بعدی آن به علم و ارزش اختصاص داده شده است. غیر از انتشار مجله رهیافت، بولتنهای تخصصی هم کمیسیونها عرضه می‌کنند که در حال حاضر ۷ تا از کمیسیونها فعال هستند و بولتن منتشر می‌کنند که شامل آب، انرژی، اطلاع‌رسانی، صنعت، پزشکی، کشاورزی و علوم انسانی است. بولتنهای تخصصی فعالیتهای کمیسیونها را عرضه می‌کنند به اضافه اینکه مراکز تحقیقاتی داخل بخش و فعالیتهایی را که در آن حوزه اتفاق می‌افتد معرفی می‌کنند. بولتن دیگری هم در مورد دانش فنی منتشر می‌شود که طبق تبصره ۲۲ بودجه سال ۷۴، کسانی که می‌خواهند با خارج قرارداد ببندند و نیز سازمانها و وزارتخانه‌ها اگر بخواهند دانش فنی منتقل کنند، باید مجوز شورا را داشته باشند. شورا در کمیسیون صنعت اقدام به انتشار یک مجموعه‌ای به نام دانش فنی کرده است و اگر در داخل کشور

نکته مهم به عنوان دستاورد بحثها این بود که در کشورهای صنعتی و بخصوص در فرانسه به طور مثال گزارشهای تحقیقاتشان به صورت گزارش تحقیق و توسعه اعلام می‌شود و خصوصاً سهمی که از تحقیقات تولید ناخالص داخلی حاصل می‌شود و سهم فروش حاصل از تکنولوژی را به عنوان یکی از دستاوردهای تحقیقات قلمداد می‌کنند و معمولاً آن را در یک مجموعه گزارش عرضه می‌کنند. سازمان برنامه و بودجه طرحی را اتخاذ کرد با این عنوان که آیا در ایران هم می‌توان در گزارشهای ملی بین تحقیق و توسعه ارتباط برقرار کرد. توصیه جناب آقای دکتر حبیبی درخصوص بررسی نتایج و دستاوردهای کارگاه در جلسات شورا مورد توجه قرار گرفت که یک بخش آن استفاده از نیروهای دانشجویی بود. با توجه به اینکه حدود ۵۰ درصد از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری در حال گذراندن پایان‌نامه به عنوان محقق محسوب می‌شدند، نحوه به کارگیری بیشتر این افراد برای فعالیت تحقیقاتی مورد بحث قرار گرفت و پیشنهادهایی داده شد: از جمله افزایش واحد تحقیقاتی در پایان‌نامه‌ها که به تصویب شورای عالی برنامه‌ریزی رسید، پرداخت حق‌التحقیق مناسبتر به دانشجویانی که اولویتهای تحقیقاتی را انتخاب کنند، توسعه صندوق مشترک دانشگاه و صنعت که در وزارت فرهنگ و آموزش عالی وجود داشت و هرکس پروژه مشترک و در جهت اولویتها را انتخاب کند از این صندوقها به او کمک می‌شود و نیز همکاری و بهره‌برداری مشترک از تجهیزات تحقیقاتی است که طرحی در وزارت فرهنگ و آموزش عالی به نام آزمایشگاههای ملی شروع شد و تشویق پایان‌نامه‌هایی که در راستای اولویتها قدم برمی‌دارند که در خود شورا در سال گذشته در سه کمیسیون این کار صورت گرفته و پیشنهادی هم داده شد که بخشی از اعتبارات عمرانی، صرف تحقیقات در همان بخش و ارتقای فنی و تکنیکی آن فعالیتهای شود.

غیر از گزارش ملی کلان تحقیقات که سومین گزارش آن نیز تهیه شده، ۹ گزارش ملی تخصصی هم کمیسیونهای شورا تهیه کردند که شامل گزارشهای تحقیقاتی آب، انرژی، اطلاع‌رسانی، علوم انسانی، علوم پایه، صنعت، کشاورزی، پزشکی، زلزله و گزارشهای هم در مورد انفورماتیک بود و به این ترتیب در حال حاضر کمیسیونها تحلیل جامعتری از وضعیت هر بخش دارند. در شورا قرار است که فعلاً گزارش ملی سالی یک بار و گزارش ملی تخصصی هر ۵ سال یک بار تهیه شود و طوری زمانبندی کنیم که تقریباً یکسال مانده به برنامه‌های پنجساله توسعه کشور تدوین بشود و گزارشهای

کسی ادعا کند که دانش فنی در زمینه‌ای از صنعت را در اختیار دارد آن را منتشر می‌کنند و از طرف دیگر نمونه‌هایی هم درخواست می‌شود و علاوه بر این، مکلفشان می‌کنند دانش فنی اگر مورد تأیید قرار گرفت از خارج منتقل شود و یکی از دانشگاهها یا مراکز تحقیقاتی هم مکلفند با عقد قراردادی نرم‌افزار یا دانش فنی را هم به داخل کشور منتقل بکنند.

در مورد اولویتهای تحقیقاتی که در سال ۷۳ عرضه شده بود، برای اواخر سال ۷۴ یک گردهمایی برای بررسی روشهای تعیین اولویتهای تحقیقاتی در نظر گرفته شد که به خاطر زمان آن یک مقداری به تأخیر افتاد که البته باید در گزارش سال ۷۵ عرضه شود. در این گردهمایی نظریات متخصصان کمیسیونهای تخصصی در مورد روش تعیین اولویتهای به بحث گذاشته شد که مجموع این گزارش هم به عنوان یک شماره ویژه رهیافت منتشر شد و امیدواریم بتوانیم نظریات راجع به چگونگی برخورد با اولویتهای تحقیقاتی را هم هماهنگ کنیم.

در بخش ارزشیابی نتایج تحقیقات یک گزارش مقدماتی در کمیسیون خاص عرضه شد که هنوز برای عرضه به خود شورا آماده نیست. در مورد نظارت و هدایت پروژه‌ها، تشویق پایان‌نامه‌های فوق لیسانس و دکترا برای انتخاب اولویتهای انجام می‌شود و در سال گذشته کمیسیون علوم پایه، آب و انرژی در سطح کشور پایان‌نامه‌هایی را که در راستای اولویتهای بود انتخاب کردند. در سال گذشته مقالات مربوط به آب و امسال مقالات مربوط به کشاورزی انتخاب شده‌اند.

در بخش اطلاع‌رسانی شروع به استاندارد سازی کرده‌اند. اهداف و سیاستها و راهبردهای نظام ملی اطلاع‌رسانی و نرم‌افزارهای مدیریت سیستم‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی و چند مورد دیگر مورد بررسی قرار گرفته و در این زمینه اقداماتی انجام شده است.

در بخش انرژی شیوه‌نامه تهیه برنامه‌های پژوهشی آماده شده است. بانک اطلاعات تحقیقات انرژی آغاز شده و پرسشنامه‌ای برای بررسی تجهیزات تحقیقاتی در زمینه انرژی و پرسشنامه‌ای هم برای معرفی مراکز تحقیقات انرژی طراحی شده است.

گروه پزشکی تأسیس مراکز تحقیقات پزشکی را بررسی کرده‌اند و در سال ۷۴ به ۵ مرکز مجوز داده‌اند. تهیه فهرست تجهیزات پژوهشی و تخصصی در دانشگاههای علوم پزشکی و خط مشیهای تحقیقات در زمینه سلامت زنان، بررسی بودجه پژوهشی دانشگاههای علوم پزشکی، بررسی طرحهای تحقیقاتی شرکت کننده در جشنواره خوارزمی و جشنواره رازی و تدوین شاخصهای ارزشیابی تحقیقات پزشکی از جمله سایر فعالیتهای این گروه است. همچنین تمام عناوین گزارشهای مقالات پزشکی را از سال ۵۸ تا سال ۷۲ مدون کرده‌اند که در یک مجموعه منتشر شد و در ۳۱ کارگاه روش تحقیق و روش نگارش همکاری و مشارکت

داشته‌اند.

در بخش روان‌شناسی و علوم تربیتی، گزارشهای تحقیقاتی وزارتخانه‌ها ارزیابی و بررسی شده‌اند که ۵ یا ۶ وزارتخانه گزارششان را دادند.

کمیسیون صنعت و کمیته‌های تخصصی آن ۳ گزارش تخصصی داشتند که گزارش کمیته تخصصی مسکن و راه در حضور وزیر مسکن و شهرسازی، گزارش مخابرات و الکترونیک در حضور وزیر پست و تلگراف و تلفن و گزارش تخصصی برق در حضور وزیر نیرو بررسی شده و جمع‌بندیهای را انجام داده‌اند. فعالیتهای تحقیقاتی غیر دولتی را نیز چون نماینده انجمنهای تحقیقاتی علمی و صنعتی در کمیسیون صنعت حضور دارد بررسی کرده‌اند. توزیع اعتبارات صنعت را در سال ۷۵ و بررسی و شناخت توان تجهیزات کشور را شروع کرده‌اند. گزارشهای شورای عالی دانشگاه و صنعت بررسی شده است. کمیته‌ای به نام کمیته تکنولوژیهای نو داریم که زیر نظر کمیسیون صنعت اداره می‌شود و گزارشهای ادواری از تکنولوژی نو تهیه و ارائه می‌کند و نیز مشارکت در سومین کنگره صنعت و دانشگاه از دیگر اقدامات این کمیسیون است.

کمیسیون علوم پایه، آینده علوم در ایران را طی بیانیه طالقان عرضه کردند و بعد در سمینار یک روزه‌ای ادامه نشست طالقان در مورد آینده علوم پایه در کشور مورد بحث قرار گرفت. طرح چگونگی هدایت پایان‌نامه‌ها در جهت اولویتهای نیز در این کمیسیون بررسی شده است. ترجمه و ویرایش بیانیه‌ای که مربوط به سال ۱۹۹۳ هست و اخیراً در امریکا به نام آینده علوم منتشر شده، تهیه کرده‌اند. انتخاب بهترین مقالات علوم پایه و بالاخره بررسی و ارائه گزارشهایی در مورد اهمیت ذخایر معدنی کشور از جمله اقدامهای دیگری است که در این راستا انجام شده است.

در کمیسیون کشاورزی مقالات نمونه در کشاورزی عرضه شده و اولویتهای را در بخش کشاورزی مورد تجدید نظر قرار دادند و شاخصهایی را در گزارشهای ملی تحقیقات در بخش کشاورزی مدون کرده‌اند، آرایه‌های جدید گیاهی و اظهار نظرهای علمی در مورد آن را انجام داده‌اند و بررسی محققان نمونه را شروع کرده‌اند. مشارکت در کنگره گیاه پزشکی و انتشار یک بولتن ویژه جدید در دستور کار قرار گرفته و انتشار اولویتهای تحقیقاتی برای پایان‌نامه‌های دانشجویی از جمله دیگر اقدامات است. بالاخره کمیسیون زلزله گزارش ملی را منتشر و طرحی به نام معیارهای طرح جامع تحقیقات زلزله در کشور را فراهم کرده است.

در پایان، امیدواریم بتوانیم در آینده به فعالیتهایمان شتاب بیشتری بدهیم و موفقیتهای روزافزونی در این زمینه‌ها به دست آوریم.

